

BELLPUIG I L'URGELL A LA GUERRA DEL FRANCÈS I IMMEDIATA POSTGUERRA

Després d'un segle XVIII francament expansiu (malgrat les inevitables reculades conjunturals), l'Urgell va patir una greu etapa crítica durant els primers quaranta anys del segle XIX. Sense menystenir les desgràcies dels anys '20 i '30, la pitjor etapa es va concentrar en els dos primers decennis, amb la Guerra del Francès com a eix de la tragèdia. La crisi general d'aquest primer tram del segle XIX, comuna arreu de tot Catalunya i l'Estat, no sols va suposar una liquidació traumàtica de l'Antic Règim, sinó que també va empenyorar durant molt temps el país i va retardar la seva modernització i l'avenç econòmic que havia espurnejat al set-cents.

L'Urgell, imperfectament desenvolupat i sempre especialment fràgil a qualsevol etapa recessiva, va capbussar-se de nou en la misèria, el caos i l'apatia durant aquest període. Les expectatives de progrés creades pel segle anterior es van desfer i durant més de cinquanta anys la comarca es va instal·lar en la mediocritat, l'encallament demogràfic, les habituals crisis de curt cicle i els periòdics esclats de violència. Va haver de ser el canal allò que la tregués d'aquell estat, i encara de forma lenta i complicada.

Per tant, la crisi del primer tram del vuit-cents resulta clau per entendre moltes coses de l'evolució posterior de les nostres terres. Tanmateix, el que ja no és tan clar és el perfil exacte que hem de marcar sobre aquesta crisi. Cal fer la valoració de la invasió napoleònica com a factor primordial? ¿O potser cal considerar prioritaris altres fenòmens —canvi climàtic, tensions socials, superpoblació comarcal, empitjorament del fet epidèmic, inèrcia popular, excessiu control fiscal «exterior»— que massa sovint passen desapercibuts? Sembla evident que no és una crisi simple. Sembla igualment evident que els urgellencs van fer front amb gran tenacitat a tot el seguit de desventures i dificultats i van evitar així que la reculada, que hi fou, acabés assolint uns nivells que fessin impossible la recuperació (per molt lenta i penosa que resultés aquesta). També sembla demostrat que la Guerra del Francès no ha estat estudiada en profunditat a les nostres terres i que va ser un episodi històric extraordinàriament complicat; a més, no sempre enfocat amb la millor disposició científica. El període, doncs, segueix necessitant valoracions i anàlisis.

En aquest article intentaré concretar com va ser aquesta crisi global a l'Urgell, com va resultar la guerra i com van acabar anant les coses immediatament finalitzada aquesta i abans que apareguessin els nous desordres dels anys '20 i '30. El panorama dibuixat serà, sens dubte, opinable, enriquible i completable per tots cantons. Però si l'estat de la qüestió presentat i les opinions vessades per mi esperonen més estudis sobre aquest període, ja me'n sentiré a bastament content. Em centraré especialment en el cas local de Bellpuig, però buscant sempre una connexió amb altres pobles i zones.

Tal com ja vaig publicar fa temps en un article (1), a començament del segle XIX Bellpuig devia tenir uns 1.800-1.900 habitants. O sia, bastant més gent de la que donen les xifres «oficials». La vila va créixer molt durant el segle XVIII, en què va doblar la seva població. Aquest creixement va ser sobretot destacat durant la segona meitat del set-cents, on va poder guanyar 600-700 habitants en només uns quaranta anys. El 1800 Bellpuig era una vila en expansió, amb un pes comarcal evident i una ressenyable vitalitat.

Però a l'antic Urgell les coses eren difícils i les èpoques d'expansió tard o d'hora es veien capolades per períodes de crisi i recessió. Amb l'entrada del nou segle, els bons temps tocaven a la fi —ja havien aparegut símptomes de crisi durant el darrer decenni del XVIII— i era a punt d'esclatar un dels pitjors períodes de tota la història de les comarques occidentals. En el decurs de les quatre primeres dècades del vuit-cents, guerres, epidèmies, males collites i inestabilitats socials van combinar-se per colpejar un territori que havia tingut una inusual etapa favorable a partir, *grosso modo*, del 1725. Voldria, tanmateix, recalcar de nou que, a desgrat de totes les ensopegades i patacades, l'Urgell va resistir amb fermesa aquesta negra etapa, impedint que l'ensorrada fos més gran del que de fet va ser.

No hi pot haver cap dubte a acceptar que Bellpuig va ser un dels indrets que va patir més en aquelles primeres dècades del segle XIX. La conseqüència més evident d'aquestes crisis és la pèrdua de població. Cap allà l'any 1820 la vila ja només sembla tenir unes 1.500-1.600 ànimes; n'ha pogut perdre 300 en vint anys. Cap allà l'any 1845, potser només en té unes 1.300, amb nova pèrdua. En conclusió, un balanç global de 500-600 persones menys que a l'arrencada del segle. Les morts de les guerres, les atzagaiades de les epidèmies, l'emigració de les famílies i la misèria derivada d'una economia alterada van crear un panorama d'inseguretat i recessió a l'Urgell, que Bellpuig exemplifica bé.

Les crisis concretes van ser moltes i tot sovint es van barrejar. Com ja vaig assenyalar a la meua tesi doctoral (2), la mortalitat va ser alta a Bellpuig en els anys 1801-04. La natalitat ja baixava des del 1799. Idèntica situació es donava en altres poblacions de la comarca. El 1806-08 hi va haver una reacció positiva en la demografia de la vila, però era tan sols un respir abans de la gran desfeta. Efectivament, la pitjor conjuntura es va donar durant la Guerra del Francès. A les accions de la soldadesca i al desgavell agrari es van ajuntar les epidèmies, que van dibuixar dos màxims el 1809 i el 1812. De retruc, el factor epidèmic va portar una minva de la natalitat i de la nupcialitat, coses que agreujaven la situació demogràfica. Tots aquests incidents són ben clars a la vila. Segons les dades detallades per en Jaume Mateu (3), Bellpuig gairebé sempre va estar per sota els cinquanta òbits entre els anys 1805 i 1814, però en va tenir 106 l'any 1809 i 89 l'any 1812; en qüestió de baptismes, anualment superava tot sovint els 60, però l'any 1810 només en va tenir 34, i l'any 1813, només 37; en qüestió de casaments, anualment en tenia 15 o més, però l'any 1809 només se'n van celebrar 4 a la parròquia, i l'any 1814, 8. Aquestes oscil·lacions dels referents demogràfics proven molt bé les sotragades de la crisi.

En algunes poblacions més petites i rurals de la zona la crisi demogràfica no sembla tan important, per bé que també és incontestable. El Palau d'Anglesola puja a 25-31 òbits durant els anys 1810-12, quan en té de 14 a 23 en altres; Golmés puja a 33 òbits el 1809, a 27 el 1810 i a 23 el 1812, quan en té de 16 a 18 abans de la guerra. No són xifres espectaculars. Linyola puja a 54 el 1809 i a 76 el 1812, quan en té uns 20-30 abans de la guerra; certament xifres força altes, les de Linyola, però hem de recordar que l'any 1803 els òbits van ser 93 (4). De la seva banda, Belllloc té 24 òbits el 1809 i 33 el 1810, quan el normal era que en tingués de 10 a 15 per any; el 1812 només en té 17 (5). En tots els indrets es detecta una clara sobremortalitat, però no una autèntica catàstrofe demogràfica. Ultra més, quan els baptismes mantenen arreu una tònica molt regular en aquests anys; al Palau, es mouen sempre entre els 17 i els 24, així com a Golmés, on estan sempre per sobre de 20, amb l'excepció del 1810, que en té només 14; a Linyola estan sempre per damunt els 30 casos i superen els 40 més d'un cop; a Belllloc també superen els 15 casos, llevat dels anys 1812-14. Quant als casaments, n'hi ha cada any, i diversos, cosa

ressenyable, si tenim en compte que eren pobles amb només uns centenars d'habitants. En definitiva, Bellpuig pateix una mica més que el Palau, Golmés o Linyola durant la Guerra del Francès, no només en el conjunt dels set anys, sinó també en el tema de les crisis puntuals. La mala etapa és evident arreu, però la vila gran sembla sentir-la de manera lleugerament més clara.

Un recurs que tenien les poblacions antigues per contrarestar una conjuntura negativa era potenciar els casaments. Després d'una epidèmia, els vidus es remaridaven ràpidament i els joves es casaven en massa. Si hi havia una guerra i les circumstàncies obligaven a ajornar alguna boda, quan els exèrcits s'allunyaven o la guerra s'acabava, les parelles que havien hagut d'esperar a casar-se es llançaven aleshores a l'altar. A vegades això provocava unes puntes en la nupcialitat autènticament destacades. Però no sempre era així, perquè podia donar-se el cas que la mort s'hagués endut tantes persones que no hi hagués gaires individus maridables.

A Bellpuig el fenomen es produeix amb una relativa nitidesa l'any 1811, dos anys després de l'epidèmia: 29 bodes en un sol any, quan era normal que tan sols n'hi hagués 15 o 20. I aquest comportament «nupcialista» de Bellpuig al bell mig del conflicte no és cap fet original. Ben al contrari, a moltes poblacions de la comarca és observable una aguda punta de nupcialitat durant els anys 1811-12, en general encara més pronunciada que a Bellpuig (6). És com si, després de tres anys de guerra i desgràcies generalitzades, una majoria de joves urgellencs hagués perdut la paciència i hagués decidit de no esperar més a casar-se. Una reacció semblant degué produir-se a Bellpuig l'any 1811, encara que, repetim-ho, amb més moderació que a altres viles.

En canvi, la fi de la guerra no anima els bellpugencs a llançar-se a l'altar: únicament 8 bodes l'any 1814. Idèntica baixa nupcialitat s'observa en altres indrets. Aquest fet prova la despoblació causada per la guerra a la comarca. Havent mort joves i adults durant aquella, després no hi ha prou persones per mantenir a bona altura els casaments. Sigui com sigui, a Bellpuig es produeix una punta de nupcialitat molt clara al cap de pocs anys, la qual, tanmateix, no té continuïtat.

Golmés té també clara la punta de nupcialitat del 1811: 15 casaments, contra 4-8 els anys anteriors. La seva nupcialitat trenca una mica la tendència de la comarca i és igualment notable en el tram final de la guerra: 11 casaments el 1813 i 11 més el 1814. Linyola té 12 bodes el 1811, contra 7-9 els anys anteriors; la seva nupcialitat no deixa veure grans sotragades. El Palau d'Anglesola té una nupcialitat encara més calmada i no supera les 8 bodes en cap any. També Bell-lloc ofereix calma en aquest aspecte i celebra cada any les seves habituals 3-5 bodes i prou. Així, doncs, les puntes nupcials de 1811-12 són més clares a la zona de Tàrraga que no a la de Bellpuig, encara que en aquesta, poc o molt, també es manifesten.

La Guerra del Francès, per tant, va resultar molt funesta per a l'Urgell. Ho demostren les fredes xifres del tema demogràfic, amb llurs sobtades puges i baixes i llurs discrets nivells posteriors. Però ho poden demostrar encara més les referències als moviments de tropes per la comarca i llurs abusos, extorsions i exigències sobre els pobles. En aquest panorama, la situació de la vila de Bellpuig durant el conflicte degué ser de les pitjors. Ho tenia tot en contra: propera a Lleida, situada al mig de la plana, oberta a les principals vies de comunicació, objectiu militar amb el seu castell. Retingueu, a més, la possibilitat que la guerra incidís més sobre les poblacions grans que no sobre les petites.

De qualsevol manera, crec que no fariem bé de carregar tota la culpa a la guerra i als soldats. La crisi dels anys 1808-14 té també altres factors que incideixen fortament sobre la vida de la gent: esclaten epidèmies, vénen males collites, apareixen grups de paisans armats que extorsionen llurs propis conciutadans, la delinqüència creix. És ben clar que hom em dirà que tots aquests fenòmens, en bona part, són conseqüència de la guerra, derivacions dels exèrcits que cauen sobre l'Urgell. Hi estic, lògicament, d'acord. Només que penso que la crisi, sense la vinguda de la guerra, potser també s'hauria produït igual, perquè era impossible aguantar el ritme de creixement del segle XVIII i les tensions socials que eren cada vegada més grans. Segurament no hauria estat una crisi tan forta com la que es va produir, perquè queda fora de dubte que la guerra va empitjorar tot el procés i va donar unes bru-

tals notes de tragèdia i caos col·lectiu al període. Però la guerra no ho provoca tot, com tampoc impedeix que la gent s'esforci a dur una vida de normalitat en el seu decurs.

Ja hi ha molts símptomes de crisi general abans del 1808, sobretot en els primers anys del nou segle (7). Aquest fet ha de ser retingut de manera especial. D'altra banda, els urgellencs no fugen dels seus pobles durant la guerra (com sí que van fer a 1705-14). Ara, en general, hi romanen i procuren fer la seva vida normal, com bé demostren els referents demogràfics i les documentacions municipals. Fugides com la de la família Mestres d'Anglesola l'any 1810 (8) degueren ser més l'excepció que la regla, encara que va poder-n'hi haver algunes més. La gent es llança a casar-se en massa els anys 1811 i 1812, quan la guerra és encara lluny d'acabar-se. Les terres continuen treballant-se i les autoritats locals romanen als seus llocs malgrat les rapinyes i actes de terror de francesos i patriotes. L'any autènticament nefast és 1810, quan Lleida cau i l'Urgell és ocupat pels francesos, però la gran crisi epidèmica es dona l'any anterior, el 1809. Tot això demostra que l'Urgell encaixa la guerra com un factor més *afegit* a la situació negativa que ja pateix, però que la guerra no és l'únic desencadenant dels problemes col·lectius.

O sia, que les coses no s'expliquen tan fàcilment. Per a la nostra comarca, la guerra no és el sinònim únic de crisi, ni els comportaments de la gent són plenament «lògics» d'acord amb allò que cabria esperar d'un període d'anarquia militar i social.

Potser és que estem acostumats a parlar de «guerra» d'una manera uniforme i no ens adonem que en aquest mot hi conflueixen, d'una banda, molts factors i, d'altra, diverses fases temporals. Aquest tema de les fases em sembla fonamental en el cas de les comarques lleidatanes. Repetiré aquí la periodització que ja vaig llançar com a hipòtesi en la meua tesi de doctorat (9):

a) 1808-1809. Període caòtic, amb combats, corredisses de tropes i voluntaris, subversió social, mortaldats, anarquia i confusió generalitzada.

b) 1810. Ocupació de Lleida, Balaguer i l'Urgell pels exèrcits francesos. Les tropes arruïnen la comarca. Repressions indiscriminades. Encara més anarquia social.

c) 1811-1812. Període amb un cert ordre públic i un estret control del territori per part dels francesos. Lleida, dirigida pel ferotge Henriot, exigeix contínuament diners, queviures, animals i homes als pobles i reprimeix indiscriminadament qualsevol acte de protesta o rebel·lia; però la gent aguanta l'ocupació i hi ha sectors que col·laboren amb els francesos. Algunes places fortes passen a mans espanyoles en accions militars puntuals. El domini francès, ferri a l'Urgell, és força més inestable a la Segarra.

d) 1813-1814. Desfeta francesa, tornen les lluites a gran escala a la comarca, les guerrilles es fan molt actives, el desordre generalitzat reapareix, les exigències econòmiques de l'exèrcit espanyol resulten molt feixugues per a la gent.

Si acceptem per un moment aquest esquema, potser aleshores entendrem una mica millor per què a l'Urgell l'any 1809 va ser tan dolent a nivell demogràfic, o per què hom es va casar tan en massa a 1811-12 (malgrat les males collites i la manca d'aliments d'aquests anys), o per què no hi va haver fugides massives de població quan els francesos van fer-se presents a la comarca. Per mi està molt clar que cal superar molts clixés que la nostra historiografia comarcal ha establert en estudiar aquest període. No pas tota la desfeta demogràfica i econòmica va ser deguda a la guerra. En la part que sí que ho fou, no foren els francesos els únics responsables, sinó que també hi van tenir molt a veure els patriotes. Un sector de la classe alta urgellenca i àdhuc del poble va ser pro francès (caldría discutir, tanmateix, si per convenciment o només per conveniència i pel pes de les circumstàncies). La gent es va adaptar (potser si us plau per força, però s'hi va adaptar) al domini francès en l'etapa central de la guerra. El moviment de la resistència va estar alimentat per un sentiment de subversió en alguns sectors, de manera que quasi es pot parlar d'una lluita social encoberta per la guerra oficial. Les victòries espanyoles han estat magnificades i algunes dels francesos, minimitzades. Les violències i crueltats d'aquells han estat dissimulades i les d'aquests, exagerades.

Amb tot el que he llegit i estudiat sobre el període, crec que aquest és el panorama més aproximat a la veritat que es pot albirar per a les comarques de Ponent i, específicament, per a l'Urgell. La guerra, repetim-ho, agreuja una crisi ja latent, la guerra no és un fenomen uniforme, els francesos no són els únics que fan malbé el país, el poble s'adapta més o menys bé a cada situació. Espero que entengueu que això són hipòtesis de treball, no afirmacions taxatives; però espero que entengueu també que les evidències que van sortint ens porten lentament cap a aquestes constatacions i ens obliguen a superar els plantejaments massa parcials de la historiografia tradicional.

Bellpuig ens pot oferir alguns exemples força interessants sobre això que hem dit. Gràcies a les pàgines escrites per mossèn Bach (10) i a l'estudi d'en Jaume Torres aparegut recentment (11), podem reconstruir una mica la situació de la vila durant la guerra, pal·liant així alguns buits documentals.

La resposta del poble de Bellpuig és massiva al començament de la guerra. Pel juny del 1808, 260 homes es presenten al sometent, 24 són enviats al Bruc i 98 més, a Lleida. Els preveres deixen 400 lliures. Pel febrer del 1809 són sortejats 98 homes més, de 16 a 50 anys, per anar a la guerra. Es confirma la unió de voluntaris i la mobilitat de les partides armades en aquest primer període. De fet, tots aquests bellpugencs degueren tornar ben aviat a la vila, després de fer la guerra només unes setmanes; si no, no s'explicaria l'alta natalitat i, a l'ensem, l'alta mortalitat d'aquests anys. Gent que anava i tornava, paisans armats, confusió, epidèmies, efervescència social... És la primera fase de la guerra, quan els exèrcits regulars encara són poc habituals a la zona.

Durant la segona meitat del 1809 les tropes franceses ja penetren de forma decidida a l'Urgell. A Bellpuig ocupen el convent i el castell i fan els lògics estralls. Sembla que la vila intentà resistir-se a l'invasor, però potser més de manera simbòlica que una altra cosa. No hi ha notícies que els francesos haguessin hagut de lliurar una gran batalla per ocupar la vila i es van limitar a empresonar els regidors, sense matar-los.

Coincidint amb un agreujament general de la situació, l'any 1810 va ser autènticament fatal. La despoblació és patent després de l'epidèmia de l'any anterior. La misèria s'abat sobre el poble com a conseqüència de l'ocupació francesa del territori i el gran exèrcit que cal alimentar. L'Urgell és ple de desertors i de bandolers que fan la guerra pel seu compte. Els francesos, que ocupen Balaguer l'abril i Lleida el maig, despleguen una política de terror contra pobles i persones per assegurar-se subministraments i escapar de la resistència. Durant uns mesos, mentre es consolida el domini francès del territori i la nova administració, l'Urgell sofreix un autèntic malson. Les violències i brutalitats són a l'ordre del dia. A Bell-lloc, per exemple, el 6 d'abril de 1810 passen les tropes franceses i assassinen diverses persones; una d'aquestes, greument ferida, «*imploraba misericordia de Dios y, ya inutilizado en sus miembros y hecho pedazos, suplicaba a sus enemigos, que lo punzaban en las tripas, confesión y que lo acabaran de un golpe*» (12). Lògicament, amb aquest ambient de terror les activitats normals de la comarca es paralitzen. Les bodes són escasses, la gent no té ànims per casar-se. Els naixements toquen fons. Hom viu en un estat de violència incontrolada. Així, anant de Bellpuig a Lleida, tres homes van assaltar el carro en què viatjava la dona del general francès que dominava Bellpuig, la van violar i la van matar; van perdonar la vida al paisà de la vila que l'acompanyava. Tot plegat sembla un acte de resistència. D'aquesta manera ho va entendre el general, que, en represàlia, va voler matar tots els homes de Bellpuig. Finalment, es va «acontentar» amb executar (22 de setembre de 1810) el batlle, un regidor metge i un altre regidor. Aquests actes de brutalitat anaven acompanyats de fortes exigències econòmiques. Per exemple, un cop Bellpuig, Castellnou de Seana, Sidamon, Golmés i altres poblacions van haver de dur a Lleida 500 quintars de farratge per a la cavalleria francesa. I les contribucions de guerra fixades eren molt altes (13).

1811 es va veure caracteritzat per la sanguinària repressió del governador de Lleida, baró d'Henriot, però també pel nou ordre francès. Trobem bodes a dojo a molts indrets de l'Urgell, recuperació de la natalitat, una certa normalitat en la

vida col·lectiva, encara que amb la contrapartida d'haver de tributar a Lleida i de l'endeutament públic com a única sortida per fer front a la crisi.

El domini militar francès era, però, precari. La tardor del 1811 l'exèrcit espanyol va llançar una ofensiva per capturar les places de Cervera i Bellpuig. Cervera va caure el 12 d'octubre i Bellpuig, el 14. Al castell de la vila hi havia uns 300 soldats francesos, però n'hi va haver prou amb trenta-dues hores de lluita per rendir la plaça, gràcies sobretot a la voladura de muralles que van practicar els patriotes posant càrregues de pólvora en unes mines del castell i gràcies també a un valerosos assalt final. Sis oficials i més de 170 soldats es van rendir al baró d'Eroles. El castell va quedar força malmès com a conseqüència d'aquell atac, però la seva ràpida caiguda va ser una sort per a la vila, que així no va haver de patir morts i destruccions innecessàries producte d'un llarg setge. Fora d'aquest incident militar, la vida degué ser bastant tranquil·la a Bellpuig aquell 1811, com ho prova el nombre de bodes celebrades i el predomini dels baptismes sobre els òbits. També va ser així a bona part de la comarca, amb la important excepció del Palau d'Anglesola, on els òbits es van desaparar.

A Bellpuig l'any dolent fou el 1812. A molts altres pobles de la comarca també va ser així. Durant aquest any hi hagué molta misèria a l'Urgell i aparegué una delinqüència popular, fruit, sembla, de la desesperació. Fou llavors quan el matrimoni d'Ivars format per Josep Segarra i Teresa va anar a viure a Tàrrega un temps, perquè l'Urgell era ple de colles de lladres. Ell era l'hereu de cal Segarreta, una de les millors cases d'Ivars (14).

L'any 1813 la crisi econòmica de les terres lleidatanes assolí els seus nivells màxims (15): camps arrasats, manca d'aliments, preus pels núvols; però aquest any la crisi econòmica ja no es correspon amb la demogràfica. Malgrat els grans moviments de tropes i partides armades, la misèria general i la situació de tensió en què viu la zona lleidatana (la capital no caurà fins febrer de l'any 1814), la mortalitat toca fons a la majoria de poblacions. Podem concloure que els individus més pobres i més dèbils ja han mort i que ara els últims actes de la guerra no afecten una població delmada i acostumada a tots els sofriments. La natalitat és també força baixa aquest any, provant l'esgotament de la comarca.

Esgotament que segueix manifestant-se palesament a la immediata postguerra. Entre el 1814 i el 1820, i salvant ben poques excepcions, la nupcialitat dels pobles urgellencs no reacciona, han mort massa joves a la guerra perquè sigui així; la natalitat, malgrat alguna estirada sobtada, tampoc no remunta gaire, cosa lògica si tenim present que els elements reproductors tenen pocs efectius i que deu haver-hi força famílies trencades. Les corbes fluctuen, provant els intents de recuperació demogràfica; intents, però, que la zona, finalment, no podia mantenir per manca d'una suficient base humana. Anglesola i el Talladell són dues poblacions amb una de les situacions més negatives en aquest sentit. A Bellpuig, Gólmés i el Palau d'Anglesola hi ha una punta de casaments l'any 1819, però és aïllada. Entre el 1816 i el 1820 els baptismes de Gólmés no superen mai els 27 casos anuals (ho han fet quatre vegades a 1805-14); els del Palau van una mica millor, car sempre estan per damunt els 20 casos; això sí, només un cop damunt els 24 (16). Globalment, la situació demogràfica de l'Urgell és delicada, manquen individus i és impossible de normalitzar-la amb rapidesa. Per sort, la mortalitat es mantindrà bastant baixa en aquests anys. Sigui com sigui, als '20 i als '30 tornaran a aparèixer noves guerres i crisis que enfosquiran novament el panorama.

La vinguda de la pau no ho arranjà pas tot. El febrer del 1814 l'alegria envaï Bellpuig en saber-se que Lleida havia caigut. Es va restablir la festa del St. Crist (que hagué de retardar-se un dia pel pas de 2.000 soldats anglesos) i les celebracions foren molt lluides. Però les dificultats de la postguerra eren ben patents i aquell mateix any, pel novembre, els regidors de la vila es queixaven dels impostos que el capità general de Catalunya volia augmentar (17). L'economia estava molt desgavellada i les expectatives de futur no eren gota afalagadores.

Segons la gran majoria de testimonis, aquella postguerra que va començar el 1814 va ser molt dolenta per als lleidatans. Lladonosa recalca la ruïna de Lleida i la seva zona (18). A Linyola l'Esteve Mestre la qualifica de «terrible»: collites fatals,

alimentació a base de subproductes, emigracions massives per culpa de la misèria, cases que no podien pagar cap tipus de contribució, confiscacions (19). Potser exagerem tots plegats una mica la realitat general deixant-nos portar massa per testimonis puntuals. En tot cas, cal coincidir que certament la postguerra va ser força difícil. El principal factor de la crisi comarcal foren les males collites, degudes a una sèrie d'alteracions climàtiques, en les quals, com sempre, sobresortí la sequera primaveral. En Jaume Mateu intueix, a partir dels testimonis del pagès Puig, del Poal, que el període 1810-20 va estar marcat per una generalitzada manca de pluges a l'Urgell, encara que cal ser mesurats a l'hora de valorar la gravetat real del fenomen (20). Sigui com sigui, les referències locals a males anyades agràries proven que la situació era, si no catastròfica, certament preocupant en aquests anys.

I no tot era causat per la sequera. També el fred feia de les seves. Cap a la fi del mes de gener de 1814 va nevar i va gelar de valent, cosa que va afectar una mica les oliveres. A Tàrrrega, segons l'informe mensual del mes de març, no esperaven una bona collita d'oli per a l'any següent «*por motivo de haver padecido tanto los olivos del excesivo frio, que creiyan muchos eran muertos*» (21). Per acabar-ho d'adobar, el 26 d'abril va fer una forta gelada «*y mató los vástagos de las vides y de otros muchos arboles*» (22).

La sequera va fer que les collites de cereals dels anys 1815 i 1816 no fossin bones. Sobre Linyola, en concret, hom ha afirmat que «no es va collir pràcticament res» (23).

Però la collita que fou especialment dolenta va ser la del 1816-17. En alguns indrets de l'Urgell sembla que arribaren a patir fam i molts pagesos es van llançar als camins a demanar caritat o van emigrar temporalment a altres zones, a la cerca desesperada de treball. La situació va poder ser tan negativa perquè s'afegia a unes collites anteriors que degueren ser mediocres i a una situació que encara no havia superat el trauma de la guerra.

La tardor del 1816 va fer molt sementer i els pagesos, il·lusionats, van sembrar de valent, «invertint» en la terra totes llurs reserves de gra. Però l'hivern i primavera del 1817 van ser molt secs, cosa que va provocar una alarma general i rogatives desesperades, ja en el mes de març. Per acabar-ho d'adobar, van bufar uns vents freds i secs que van perjudicar el cereal. La indicació potser és exagerada, però tots els memorials de l'època insisteixen rotundament que no es va collir pràcticament res. Davant la realitat d'aquella mala collita, la gent marxà de les poblacions a demanar almoïna a altres terres o a buscar-hi treball. Hom parla, durant l'hivern de 1817-18, d'autèntica fam, car no hi havia cap mena de reserva de gra. Fins i tot les cases dels grans propietaris i hisendats experimentaven privacions que mai no havien sofert. Segons l'ajuntament de Tàrrrega, «*la calamidad de este año excede a las que se habian visto de mucho tiempo*». La misèria era el tema de moda. Van morir moltes bèsties mulars per falta d'aliment. Molts amos es van vendre les bèsties per poder comprar gra. Les mateixes autoritats del Principat eren conscients de la crítica situació que es vivia i arbitraven mesures de beneficència per arreglar-la un poc. La conjuntura sembla haver estat dolenta de veritat. Tanmateix, també aquí hauríem de procurar de no caure en exageracions. Així, a Tàrrrega els preus dels cereals en el mes d'agost del 1817 van ser més baixos que els de la primavera del mateix any. Això ha d'obligar-nos a matisar: crisi, sí, però potser no tan terrible com podríem suposar. En realitat, sembla que el fet més greu era l'empitjorament d'una situació agrària que ja era delicada. Les dues collites anteriors havien estat fluixes i la del 1816-17, especialment escassa, va ennegrir el panorama. Un memorial de l'agost del 1817 opinava que a Tàrrrega «*por lo general no han cogido una tercera parte del grano que sembraron*». No sé si pot acceptar-se una catàstrofe d'aquesta magnitud, i més tenint present el comportament dels preus. Sigui com sigui, sembla clar que la indigència era gran i que hi havia pagesos que deixaven casa i hisenda per anar pel món demanant caritat o buscant treball. Òbviament, les autoritats locals van reaccionar davant la conjuntura sol·licitant moratòries en el pagament del cadastre i deixant-se que la gent marxava de les poblacions. Si fem cas a unes llistes, havien deixat Tàrrrega prop de cinc-cents individus... (24). Però faríem bé de seguir essent una mica cautes.

La primavera tan seca del 1817 va disparar les invocacions de pluja a tots els pobles i viles. A Guimerà pugen en processó al santuari de la Bovera; a Bellpuig invoquen el St. Crist de Bormio; a Tàrrega, les Santes Espines. Finalment, plougué. A Tàrrega sabem que va ploure el mateix dia de la processó, el 2 de maig. Tant a Bellpuig com a Tàrrega, tothom quedà molt content de la pluja (25). Potser aquells ruixats de darrera hora van salvar una mica aquella collita. De tota manera, ja hem vist que no n'hi hagué prou per evitar la misèria a la comarca. Però repeteixo que aquesta misèria, en tot cas, no hauria estat absoluta, a desgrat de totes les descripcions catastrofistes que donen les fonts.

La collita del 1817-18 va anar bastant bé, segons escriví en Puig del Poal al marquès de Llupià. Sembla que es va sembrar amb sequera i enmig d'una situació de misèria i inestabilitat, amb pagesos que marxaven en massa de l'Urgell per veure de guanyar-se la vida en altres comarques i regions. L'hivern va ser difícil, la desesperació augmentava i els pagesos seguien emigrant. Per sort, va ploure a l'abril i això va permetre salvar més de mitja collita; a més, aquelles pluges van anar molt bé per a les vinyes i les oliveres (26). Les dues collites següents sembla que també van anar bé.

Per tant, la situació més negativa des del punt de vista agrari i laboral es va donar entre els anys 1814 i 1817. Malgrat tot, l'Urgell s'esforçava a superar les penúries de postguerra i aquelles noves sotragades. Lentament, la zona s'anava normalitzant, a desgrat fins i tot de les dificultats agràries i de la mobilitat de molts pagesos. Així, per exemple, l'any 1815 hom reconstruïa l'orgue del convent de Bellpuig; cal dir que aquest convent havia quedat molt malmès per culpa de la guerra, ja que fou ocupat pels francesos i després, quan els espanyols assetjaven Lleida, fou convertit en hospital (27).

Els arrendaments de la comarca anaven trobant arrendataris. Així, sabem que l'any 1815 les carnisseries de Bellpuig estaven arrendades a parts iguals per Felip Morera, pagès de Tàrrega, i per Francesc Morera i Pelegrí Pomes, veïns de Sta. Coloma de Queralt. Si hem de fer cas a l'al·legació del targarí, era «*mu y poca la carne que se vende en dicha villa de Bellpuig*». Però hem d'anar en compte a creure'ns això darrer, perquè és una al·legació que obeeix a motius fiscals. En concret, el Felip Morera es queixava que li havien fixat una taxa impositiva massa alta a Tàrrega; l'ajuntament targarí va replicar que el comerç del Morera no es limitava al bestiar de llana, sinó també al vaccí, mular i porcí; encara que no era de Tàrrega i només feia pocs anys que hi residia, s'havia situat bé, havia comprat una bona casa en un bon carrer de Tàrrega i algunes finques de crescut preu; tot això, segons l'ajuntament targarí, provava el rendible que li resultava el comerç de carns (28). A la vista de l'informe de l'ajuntament de Tàrrega, podem dubtar bastant de l'afirmació del Morera que a Bellpuig es venia poca carn. Potser només la va fer per dissimular guanys i treure importància al comerç que feia.

L'any 1816 el bisbat d'Urgell arrendava la novena part del delme i un tal Domènec Novell s'ho quedava a Linyola, Gerb i el Poal. Aquest mateix any, un tal Francesc Segué de Cubells arrendava les cases delmeres de Bellví, Vilanova de les Avellanès i Linyola (29).

Els delmes de les baronies de Bellpuig van tenir en aquesta postguerra un col·lector marcat per la tragèdia. Es tractava d'Anton Vilafranca, que estava casat amb Maria Mercè. Sembla que aquest matrimoni s'instal·là a Bellpuig el 1816. Abans d'aquest any res sobre aquesta família no apareix als llibres parroquials de la vila. L'1 de juliol de 1816 bategen un infant a Bellpuig, a qui posen de nom Josep Anton; pels padrins que consten a la partida, podem intuir —però no pas afirmar— que aquest col·lector era de Calaf, i la seva dona, de Solivella. El 3 de febrer de 1819 bategen un altre nen, en Ramon. El 2 de desembre de 1820, un altre, en Martí; aleshores consta que el matrimoni viu a Tàrrega. Però les seves incidències familiars segueixen essent anotades a Bellpuig, vila on devien seguir tenint la residència oficial. Entre el 13 de desembre de 1820 i el 3 de gener de 1821 enterren a Bellpuig tres petits, morts un rera l'altre «de malaltia natural»: en Josep Anton, de 4 anys; en Ramon, d'1 any i 10 mesos; i en Pere Joan, de 6 anys. Una família en-sorrada en poc més de quinze dies! Un exemple puntual que ens pot il·lustrar bé

les dificultats d'aquella postguerra. De qualsevol manera, resulta obvi que no pas totes les famílies tindrien uns avatars tan tràgics. Els Vilafranca sembla que, finalment, no arrelaren a Bellpuig, no en trobem referències després del 1821 (30).

Entre els anys 1817 i 1819 comencen les obres de construcció del Canal d'Urgell, però aquestes obres se suspelen aviat; aparentment, per les dificultats que presentava el terreny; la raó principal, tanmateix, devia ésser la mala situació econòmica de la postguerra i la resistència de molts pobles de la comarca a pagar el trentè que havien acordat el 1816. El 1822 se suspelen les obres del túnel de la Serra de Montclar. La postguerra no permetia dur a terme unes obres d'aquesta magnitud. Caldria esperar trenta anys per realitzar-les. L'Urgell resistia tan bé com podia aquella postguerra, però no tenia les energies ni la riquesa per llançar-se a aquelles aventures.

El 1818 Bellpuig es veu obligat a vendre uns patis vora les muralles per poder pagar el *cupò* dels soldats (31). Les exigències econòmiques de la monarquia no feien altra cosa que empitjorar la situació dels pobles en aquella postguerra ja de si dolenta.

Amb la difícil situació econòmica que hem descrit i amb les males collites d'aquells anys, resulta lògic que hom valorés en la més gran mesura les terres de reg i les aigües del riu Corb que feien possible aquest. Ja feia molt temps que hi havia tensions veinals per l'ús d'aquelles aigües, que s'havien de repartir ordenadament i a tongades de reg als diversos pobles que se'n gaudien. L'any 1820 va esclatar una rivalitat especialment greu i broncaïnos. Segons l'argument de la vila de Bellpuig i dels pobles que depenien d'ella en aquest tema del reg (Castellnou, Golmés, la Novella, el Palau, el Poal, els Arcs i Bellví), els de St. Martí prop Maldà, Preixana i Belianes agafaven tota l'aigua que podien del Corb sense respectar els antics acords de repartiment que la comarca seguia. Ja hi havia hagut un plet sobre aquesta qüestió, amb sentència favorable a Bellpuig i als seus aliats, publicada el 24 de desembre de 1819, però els de St. Martí, Preixana i Belianes no feien cas ni d'això i continuaven usurpant les aigües; a Bellpuig i pobles aliats es queixaven que les collites anaven malament a les zones regables per culpa d'aquella usurpació d'aigua, sobretot pel que feia al cànem i als llegums. L'estat de tensió era tal que la comarca estava a un pas d'una guerra entre pobles. Bellpuig va aconseguir que un regidor de Lleida, auxiliat d'una força armada, anés al Corb, fes complir la sentència i multés els tres pobles «rebels»; però, en retirar-se aquella força, gent dels pobles es van barallar a trets i un pagès va quedar malferit (32). El clima de violència comarcal manifestat en aquest afer no trigaria a generalitzar-se en una nova guerra, ara entre constitucionalistes i absolutistes.

Acabaré aquest article donant algunes referències aïllades sobre l'anecdolari local de Bellpuig en aquesta època.

Una família de caire popular molt curiosa eren els Saltet-Serret, pregoners de la vila. El seu comportament nupcial i una mena de monopoli de l'ofici que exercixen a la comarca criden força l'atenció. En Josep Saltet, que va morir pel novembre del 1797, es va casar almenys tres cops; l'última boda va ser amb una dona d'Agramunt, Teresa Campà, que era la vídua d'un pregoner d'aquella vila, en Josep Serret. Dos fills seus, en Miquel i en Josep, també pregoners, es van casar amb les filles del Josep Saltet de Bellpuig, la Rosa i la Tecla; aquest triple enllaçament entre els Saltet de Bellpuig i els Serret d'Agramunt es va produir durant els anys 1792 i 1793. El Josep, casat amb la Tecla, es va establir de pregoner a Bellpuig, amb el seu sogre.

La Teresa, ja vídua del Josep Saltet, va morir a Bellpuig pel novembre del 1800; tenia uns 66 anys. Una filla seva i del seu primer marit, Caterina Serret, va morir també a Bellpuig pel novembre del 1811, amb uns 50 anys i segurament vídua; el seu cognom de casada era Pereramon. La Rosa Saltet, que aviat va quedar vídua del Miquel Serret d'Agramunt, se'n va tornar a Bellpuig i va morir aquí l'abril del 1819, amb només 48 anys; malgrat ser tan jove, no es va tornar a casar. Totes aquestes dones degueren ser acollides pel Josep Serret i la Tecla Saltet. El Josep Serret va ser pregoner de Bellpuig una colla d'anys i no va morir fins el juliol del 1830. Una filla seva i de la Tecla, Teresa Serret i Saltet, es va casar amb un

tal Ramon Castellà, que era de St. Martí de Maldà però que feia de pregoner a Agramunt. Una de les filles del matrimoni Castellà-Serret, una neneta d'un any que es deia Paula, va morir a Bellpuig el juliol del 1821. Sempre la constant relació Bellpuig-Agramunt, l'endogàmia i el monopoli de l'ofici en ambdues viles per part d'aquesta família (33).

L'abril del 1804 el Josep Serret, pregoner de Bellpuig, fa de pregoner a Tàrrega (34). Intueixo que aquell va poder ser un treball ocasional, potser el van llogar per a una activitat concreta i prou. De qualsevol manera, aquesta evidència ens prova dues coses: l'activitat sempre «acaparadora» que aquesta família fa de l'ofici; i la relació humana entre Bellpuig i Tàrrega (malgrat una certa rivalitat de les dues viles, aquesta relació era molt forta, com prou altres fets reafirmen).

La devoció dels bellpugencs al St. Crist seguia ben viva en aquella postguerra. Ja hem tingut ocasió de veure'n alguns exemples anteriorment. Per acabar-ho de corroborar, esmentarem aquí que l'any 1815 va ser editat a Vic un llibre de 48 pàgines dedicat a la imatge i que era la nova versió d'un text anterior. L'obra en qüestió era el *Novenario á Christo Crucificado que se venera en la devotissima imagen de la iglesia parroquial de Bellpuig, compuesto por un devoto en 1781, y nuevamente adicionado con algunas especies históricas por D.J.R.U.* (35).

Els actes religiosos sembla que van seguir essent lluits i destacats durant aquesta època. L'absolutisme imperant fomentava la religiositat formal arreu i hom pot constatar les referències a celebracions força espectaculars a les comarques lleidatanes. Així, els funerals que van fer a Bellpuig el dia 14 de gener de 1817 a honor de Vicente Joaquín Ossorio de Moscoso, duc de Sessa i baró de Bellpuig i Linyola. L'oració fúnebre la va pronunciar el canonge magistral de Lleida rev. Manuel Costa i Aran (36).

L'any 1821 a Tàrrega van fer un nou cadastre. Com a interventor d'aquella ambiciosa empresa va actuar el Sr. Francesc Arnaldo, de Bellpuig, comissionat per la junta del corregiment de Lleida. L'alcalde de Tàrrega era aleshores Ramon Maria de Jover, un personatge que sembla que va tenir una forta relació amb Bellpuig i amb els ducs de Sessa (37).

- 1).— «Evolució demogràfica de Bellpuig, s. XIV-XIX», EL PREGONER D'URGELL, juny-juliol 1986, números 161-163.
- 2).— *Demografia i societat de Tàrrega durant l'antic règim*, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història Moderna, 1987, vol. I, pp. 207-211.
- 3).— *La pagessa urgellenca abans del Canal*, Barcelona, Rafael Dalmau, F.S.V.C./I.E.I., 1982, pp. 104-106.
- 4).— GRUP D'ESTUDIOSOS DE LA VILA/MESTRE, Esteve (coord.): *Història de Linyola*, Lleida, Virgili & Pàges, 1987, pp. 158 i 164-165.
- 5).— ROMERO, Eladio/GAYA, Ana Maria: «Bell-lloc en el siglo XVIII: demografía, economía y mentalidad», *Miscel·lània «Les Terres de Lleida al segle XVIII»*, Lleida, IEI, 1986, pp. 406-407.
- 6).— Per exemple, a Tàrrega, Verdú, Anglesola, el Talladell. Tesi doctoral citada, pp. 184, 190-191, 198, 200, 206, 213, 216, 218, 227-228, 230-232, 238-240. Allí podeu veure les corbes locals corresponents i els diversos comentaris i valoracions d'aquest destacat comportament nupcial en plena guerra. Obviament, ja us heu adonat que el fenomen es produeix sobretot a la subcomarca de Tàrrega.
- 7).— Ben clars, per exemple, a poblacions com Tàrrega, Bellpuig o Linyola. Sobre Linyola, GEV/MESTRE, op. cit., p.164.
- 8).— ESPINAGOSA, Jaume/GONZALVO, Gener/PLANES, Josep M./PONT, Albert: *Anglesola, segles XVI al XX, segons el manuscrit de Josep Mestre*, Lleida, Diputació de Lleida, col. «Viles i ciutats», 1, 1988, pp. 126-127.
- 9).— Cit., pp. 238-239. Podeu veure també SANAHUJA, Pere: *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer, Ajuntament de Balaguer, 1984, pp. 400-405. Així mateix, MERCADER, Joan: «Una memoria estadística del prefecto napoleónico de Lérida Alban de Villeneuve», dins de *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, Lleida, IEI, 1947, pp. 9-43. Finalment, AMORÓS, Francesc: *Història de les Penelles, 1084-1984*, Lleida, IEI, 1984, i BOLEDA, Ramon: «La vila i el sometent de Verdú a la Guerra del Francès», *Urtx*, núm. 2, 1990, pp. 131-148.
- 10).— *Bellpuig i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell*, Barcelona, F.S.V.C., 1972, pp. 237-241.
- 11).— «La batalla, assalt i destrucció del castell de Bellpuig, 1811», *Miscel·lània d'estudis. Edat Moderna*, núm. 5 dels *Quaderns de EL PREGONER D'URGELL*, 1990, pp. 25-28.
- 12).— ROMERO/GAYA, art. citat, pàg. 402.
- 13).— LLADONOSA, Josep: *Història de Lleida, Tàrrega*, F. Camps Calmet Editor, 1974, vol. II, p. 679.
- 14).— GUILLÉN, Empar: *El manuscrit de Pere Segarra*, Lleida, IEI, 1986, p. 93.
- 15).— *Ibid.*, pp. 688-689.
- 16).— MATEU, op. cit., p. 124.
- 17).— BACH, op. cit., pp. 241 i 243.
- 18).— *Op. cit.*, p. 689.
- 19).— *Op. cit.*, pp. 166-168.
- 20).— *Op. cit.*, p. 122.
- 21).— AHCT, f. m. T., *Llibre de Registre 1814*, folis 6-6v. i 10v. de la part documental.
- 22).— *Ibid.*, foli 12 de la part documental.
- 23).— *Història de Linyola*, p. 166.
- 24).— AHCT, f. m. T., *Llibre de Registre 1817-1818*, ff. 5v.-6v., 7v., 16v., 58-59, 83-83v., 142-143, 144-144v. i 145 ss. del 1817.

- 25).— DD.AA.: *La Vall del Corb*, Lleida, IEI, 1986, p. 92. Bach, *op. cit.*, pp. 243-244. BERGA, Ramon/MAYMÓ, Francesc: *Notes històriques sobre les Santes Espines de Tàrraga*, Tàrraga, 1965, p. 178.
- 26).— MATEU, *op. cit.*, pp. 122-123.
- 27).— BACH, *op. cit.*, p. 241.
- 28).— AHCT, f.m.T., *Llibre de Registre 1815-1816*, folis 124-124v. i 117v.-118 del 1815. Antigament, l'arrendament de l'abast de carns era una pràctica molt comuna a les poblacions grans.
- 29).— *Història de Linyola*, p. 167.
- 30).— Arxiu Parroquial de Bellpuig, *Llibre V de baptismes-òbits-casaments*, pp. 7, 42-43 i 76 de la part dels baptismes, i 50-51 de la part dels òbits. En un cas el cap de casa és anomenat Josep. És un error del capellà? O es deia en realitat Josep Anton?
- 31).— BACH, *op. cit.*, pàg. 231.
- 32).— Memorial del 28 de juliol de 1821 adreçat al rei i reproduït a MATEU, *op. cit.*, pp. 26-28.
- 33).— Vegeu el meu article «Pregoners a Agramunt, s. XVIII-XIX», publicat a *Sió* en tres lliuraments, números 248-250, octubre-desembre del 1984.
- 34).— AHCT, f.m.T., *Llibre d'eleccions de diputats i síndic personer (1766-1818)*, foli 174v.
- 35).— AGUILÓ, Marià: *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Barcelona/Sueca, Curial, «Documents de Cultura - Facsímils», 8, 1977, pàg. 296. Reedició facsímil; l'edició original: Madrid, 1923.
- 36).— BACH, *op. cit.*, pàg. 248. LLADONOSA, *op. cit.*, pàg. 694.
- 37).— AHCT, f.m.T., *Libro de estadística de Tàrraga, ó apeò...*, foli d'encapçalament, Vegeu també BACH, *op. cit.*, pàg. 249.

Josep M. PLANES